

GECEKONDULARI PLÂNLAMA SORUNLARI VE YOLLARI

İLHAN TEKELİ*

I. Gecekondu ne tip bir olgudur, sorunları nelerdir ve biz neyi çözmek istiyoruz :

Gecekonduların plânlama sorunlarını akılcı bir yöntem içinde tartışmak isteğimizde gecekondu problemlerinin çözümlenmesinden ne anlaşıldığı, başka bir deyişle gecekondu plânlamasının hedeflerinin neler olduğu konusunda bir belirsizlikle karşılaşmaktayız. Türkiyede üzerinde 25 yıldan beri tartışılmasına rağmen gecekondu sorununun çözümünden ne anlaşılması gerektiği halen belirli değildir. Biz gecekondu olgusunu mu, yoksa bu olgunun belirli özelliklerini mi ortadan kaldırmak istiyoruz? Kaldırmak isteğimiz özelliklerin veya görüntülerin yok edilmesi kabil midir? Bu ne tip bir değişme demektir; yararlı bir hedef sayılabilir mi? Bir plânlamanın nihaî hedefleri belli olmadan, metodunun, başarısının ve doğru olan çözüm yolunun açık ve sonuca götürür bir şekilde tartışılması olanağı yoktur.

Uzun süreler gecekonducular şehre gelsin mi gelmesin mi diye tartışıldı. Bu, kaçınılmaz bir dönüşümün istenilip istenmediğinin tartışılmasıdır ve çözüm bulma bakımından anlamsızdır. Sonra gecekondu-ları yıkmamanın en etkili yolları arandı. Şimdi de tapu vermenin ve gecekondu-ları hukukileştirmenin yolları aranıyor. Bu tartışmaların, sorunun özü bakımından hiç bir şeyi çözmediği açıktır.

Gecekonduyun yürürlükteki yasalarımız (775 sayılı yasa) bakımından tanımı "İmar ve Yapı İşlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın kendisine aid olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar"dır. Yasa bu yapıların ıslahı, tasfiyesi ve önlenmesi için çıkarılmıştır. Bu tanımın mantıksal yapısı başkasının arsasında yapılma ile imar ve yapı mevzuatına aykırı olmayı bir arada gerçekleşmesi gerekli iki şart olarak ele alıyor. (Bu halin gece konduyu tanımlamada ortaya çıkardığı kavramsal güçlükleri bir tarafa bırakalım) Böyle bir açıdan ele almdığımız-

* Yardımcı Profesör, Bölge Plânlama Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

da, gecekonduların eğer toprak mülkiyeti veya tapu sorunu çözülüp bunların imar mevzuatına uygunluğu sağlanırsa gecekondular sorunu çözülmüş olmaktadır.

Böyle bir anlayış, yoksulluğun görüntülerinden biri olan kötü giyinmeyi, yoksullara elbise dağıtarak ortadan kaldırınca yoksulluğu da ortadan kaldıracığını varsayan bir anlayışın konut sorunundaki eşdeğeridir. Sonuçların ortadan kaldırılması veya saklanması ile esas nedenlerin veya süreçlerin gizlenilebileceği sanılmaktadır. Gecekondular yasasındaki konut'un elbise, ıslah'ın yama, tasfiyenin soyma, önlemenin yeni elbise verme kelimeleri ile değiştirilerek "mutadis mutandis" okunması ilgi çekici bir deneme olacaktır.

Gecekondular sorununun çözümlenmesinde yeterli çok yönlülüğü olan bir hedefin verilebilmesi için gecekondular olgusunun çeşitli boyutlarını* yeniden tanımlamak gerekecektir. Bu boyutların belirmesi halinde problemin yasalar içindeki ele almış biçiminin eksiklikleri daha açık hale gelecektir.

Sınıfsal boyutu : Gecekondular sorunu toplumun koyduğu normlar veya standartlar içinde konut sorununu (ev sahibi veya kiracı olmak) gelirlerinin durumu dolayısıyla çözemiyenlerin emrivakilerle çözüm yolu bulmasıdır. Burada toplumun koyduğu normlara uymama, bu normları beğenmemek dolayısıyla değil, gelir durumunun zorlaması nedeniyledir. Başka bir deyişle sorunun özünde toplumun sınıfsal yapısı bulunmaktadır. Gecekondular sorunu, toplumun sınıfsal yapısının mekandaki bir görüntüsüdür.

Mekan Organizasyonunda dönüşüm (Şehirleşme) boyutu : Gecekondular toplumların evrimlerinde belirli bir aşamada ortaya çıkar. Daha yeni endüstrileşmekte olan ülkelerde meydana gelen hızlı şehirleşme sürecinin bir sonucudur. Endüstrileşmiş ülkelerde düşük gelir guruplarının varlığının mekandaki yansıması olan "slum" sefalet mahallelerinden yapısal olarak farklıdır. Gecekondular şehirleşme dolayısıyla kırdan şehre göç başka bir deyişle bir dönüşüm boyutu vardır. Bu göçte hız ayrıca önemli ve tayin edici bir etkidir.

Gurup boyutu : Gecekondular sorunu tek bir birimin, kişinin veya yapının sorunu değil bir gurubun, mahallenin veya mahalleler bütünü-

* Burada boyut aynı olgunun çeşitli özelliklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Temeldeki olgu bugün az gelişmiş ülkelerde görülen şehirleşmedir, bu olguyu tanıyabilmek için çeşitli boyutların incelemekte yarar vardır.

nün sorunudur. Gelişmiş kapitalist ülkelerde merkezî iş bölgesi etrafında geçiş bölgesindeki "slum"larda eskiden beri şehirde olan fakat topluma birbirinden oldukça farklı nedenlerle uyum yapamamış *kişilerin* uyum yapması söz konusu iken, gecekondularda bir gurubun yeni girdiği Şehirsel hayata bir *gurup olarak uyumu*¹ problemi vardır. Çözüm sosyal bakımdan kişi değil gurup, fiziki bakımdan konut değil mahalle boyutunda olacaktır.

tnşa Süreci boyutu : Gelişmiş kapitalist ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin üst ve orta sınıfının konut yapma alışkanlıklarına göre gelişmiş olan imar ve yapı normları kullanılmaya başlamadan önce yapılp bitirilen konutlar içindir². Halbuki gecekondular başka türlü yapılmış yapımlardır. Gecekondular kullanılmaya başladığında inşa sürecinin çok başındadır; kullanılarak inşa edilen ve geliştirilen çok esnek, ilk yatırım masraflarını minimum yapan bir inşaa süreci içinde oluşmaktadır. Böyle bir dinamik esnek yapılmış sürecinin normları ve imar nizamı, bundan önce gördüğümüz yapılp bitirilen "statik" yapılmış sürecinin normlarından farklı olmak zorundadır. Bu iki tip norm arasında yapısal çelişmeler olacaktır. Öyle ise gecekonduların mevcut imar nizamına aykırı olmasından kaçınılamaz.

Gecekondunun yukarıda verilen dört boyutu açısından 775 sayılı yasanın gecekondular tanımını inceliyelim. Bu tanıma göre, gecekondunun gelir gurubuna bağlılığı yoktur. Şehirleşme hızı ve yerleşme büyüklüğüne bağlı değildir. Bir gurup olgusu değil bir birey olgusu olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu yasada gecekonduların geliştirdiği yapılmış sürecine uygun normların önerilmesi yerine, gecekondular başka tip bir yapılmış sürecinin varolan normlarına uydurulmak istenmektedir. Sorunun bu şekilde ele alınışı gecekonduların temel özelliklerini yok varsaymakta, yalnız sonuç veya görüntü ile ilgilenmektedir.

Bu tartışmadan sonra gecekondular probleminin çözümlenmesinden ne anlaşılması gerektiğini ve hedeflerini nasıl formüle edebiliriz.

Gecekondular sorununun en önemli hedefi birinci boyuta bağlı olarak gelir düzeyinin yükseltilmesi ve bu gurubun sosyal güvenliğinin sağlanmasıdır. Gecekondular veya konut sahip olmak isteği güvenliği sağlama-

¹ William Alonso : "The Form of Cities in Developing Countries" *The Regional Science Association Papers* Cilt 13. 1964.

² John C. Turner: "Barriers and Channels for Housing Development in Modernizing Countries" *Journal of the American Institute of Planners*, Mayıs 1967.

nm bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Devamlı işi ve Hiç bir gelir garantisi olmayan bu gurup için şehirde varlığını sürdürebilmenin ilk şartı bir konuta sahip olmaktır.

Konut bu gurupların sosyal güvenliğinin ve gelir düzeyinin artırılmasında bir araç oldukça bir çözüm olmaya yaklaşacaktır. Gelir artışı, iş imkânı ve güvenlik sağlanmazsa konut verilmesi tek başına bir çözüm olamaz ve verildiği andaki standardı ne kadar yüksek olursa olsun zaman içinde bakımı yapılamadığından düşük standartlı hale dönüşür.

İkinci hedef bu kırsal gurupların, endüstriyel toplumun hünerlerine sahip ve onun elemanı haline getirilmesinin sağlanmasıdır. Başka bir deyişle sosyal değişimlerinin hızlandırılmasıdır.

Üçüncü hedef gecekondu mahalleleriyle Şehrin diğer kısımlarının bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Burada ne tip bir bütünleşme kavramına sahip olunduğunun açıklanması yararlı olacaktır. A.B.D. de zenci mahallelerinin şehrin diğer tarafları ile bütünleşmesi bir hedef olarak ileri sürüldüğünde, fizikî plâncılarca bütünleşmeden anlaşılan çeşitli ırklardan olan kimselerin karışık olarak oturmalarının sağlanması olmuştur³.

Bu halde mesken mahallelerinde karışmanın sağlanmasının bütünleşmeyi ne kadar sağladığı ve bunun ne kadar "segregate" edilmiş gurubun yararına olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunların çeşitli mahallelere dağıtılması onların politik eylemlerinin yoğunluğunu düşürerek haklarını elde etmelerini geciktirmeyecek midir ?

Fakir olan gurupların zenginlere yakın olarak oturmasını bir değer olarak kabul etmekte küçültücü bir taraf yok mudur? Fizikî olarak karıştırmak ne kadar sosyal olarak bütünleştirmek demektir ?

Gecekonducularla şehir sakinleri arasında böyle siyah beyaz tipi bir ayırım bulunmamakla beraber, piyasa mekanizması şehirde yer alışlarında mekânsal bir ayırımı doğurmaktadır ve yukarıdaki sorunlar bu hal için de geçerlidir. Bütünleşmeyi iki gurup arasındaki fonksiyonel bütünleşme olarak anlamak gerekir. Ama bu kapıcı - evsahipleri bütünleşmesindeki gibi tek yönlü bir bütünleşmenin ötesinde bir anlam almalı, iki şehir gurubunun da müşterek bir şehirselleşmeye katılması olarak anlaşılmalıdır.

³ Peter Marcuse : "Integration and the Planner" *Journal of the American Institute of Planners* Mart 1969.

Dördüncü hedef, belirli gelir guruplarına ve ülkenin gelişine düzeyine uygun miktar ve kalitede konutun elde edilmesi ve bunları sağlayacak yapım süreçlerinin geliştirilmesidir.

Köyde kendi olanaklarına ve hatta teknik bilgisine göre konutunu yapan bir kişi yaptığı konut dolayısıyla yasa dışına düşmemekte, buna karşılık şehirde (2000 nüfustan büyük, belediyesi olan) aynı tutumunu devam ettirdiğinde yasa dışı duruma düşmektedir. Bu durum o kişinin şehirdeki hayatını güçleştirmek manasını kazanır, yoksa toplumun sorunlarının çözülmesi bakımından akılcı bir tutum değildir.

Diğer taraftan kapital veya düşük faizli kredi bulma olanaklarının olmadığı bir ülkede, kendi emeğiyle, kendi emeğiyle olmasa bile kredi olanaklarını kullanmadan başlangıçtaki yatırım harcamalarını en aza indirmek için, başlangıçta çok zorunlu ihtiyacını karşılayan ve zaman içinde artıran bir anlayıştaki inşaat şekli geri kalmış ülke yararlarına ters düşen değil, uygun düşen bir yapım sürecidir.

Ayrıca çok katlı, geriye dönülmez, fizikî çevreyi donduran, dolayısıyla geleceğin şartlarına uyum yapmakta gerilmeler doğuran, yapım süreci yerine ucuz, kısa ömürlü dolayısıyla ilerideki gelişmelere açık bir düzen neden istenmesin.

Şimdi de bu hedefler açısından yasalarca öngörülen gecekonduları hukukileştirip tapu verme hedeflerinin nerede durduğunu görelim. Bu hedefler, birinci hedefte verdiğimiz güvenlik unsurunu içinde bulundurmakla beraber, dördüncüde verdiğimiz çevrenin değiştirilme imkânını veya "flexibility"yi tapu verme yoluyla toplumun elinden almaktadır. Ayrıca bu tutumla gecekonduların şehirsiz toprak mülkiyeti düzenini tanımayan tutumları, kaideleri değiştirerek bunları değişen toplumun koşullarına uygun hale getirmek için kullanmak yerine, tutucu şehirsiz toprak mülkiyetini korumakta hakim sınıflara bir müttefik aramakta kullanılmaktadır.

Verilmiş olan dörtlü hedefler dizisi içinde mevcut imar nizamlarına uygunluğun bir anlamı yoktur.

Gecekonduların şehirler içinde büyük oranlarda⁴ varlığı bizim şu soruyu sormamızı gerektirmektedir. Varolan, gelişmiş ülkelere aktarılmış, şehir plânlama ve yapı normları anlayışları, gelişmekte olan ülke-

⁴ 13 *Büyük şehirde gecekondular*: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü. Ankara 1964.

lerin koşullarına ne kadar uygundur? Bu müesseselerde ne gibi değişiklikler yapmak gerekir. Biz ise bu soruları tartışmadan, onları mevcut normlara nasıl uyduracağız diye yollar arıyoruz. Burada, var olan şehir plânlama normlarının kötü veya fena olması değil gerçekçi olup olmaması söz konusudur.

Yukarıda verilen hedefler içinde gecekondunun yıkımının anlamı yoktur. Gece kondu araştırmalarından evi 10 defadan çok yıkılanların⁵ bile evlerini tekrar yapılarak şehirde yaşamalarını sürdürdüğünü öğreniyoruz. Yıkma olaylarının doğurduğu facialar her an tekrarlanıyor⁶. Ancak 20 senede yeni konut yapmadan gecekonduların yıkılmıyacağı prensibi kabul edildi⁷, fakat uygulama devam ediyor.

Plânlamada bir hedefin eylemleri yönlendirebilmesi operasyonel olmasına bağlıdır. Burada verilen her hedefin ne kadar operasyonel olduğu sorulabilir. Bu hedeflerin alınacak ekonomik ve sosyal tedbirler bakımından operasyonel olduğu söylenebilir. Esas sorun bu hedeflerin fizikî plânlama bakımından operasyonel olup olmadığı konusunda ortaya çıkacaktır. Bunları fizikî plânlama bakımından operasyonel hale getirmek için (corralated) bir arada değişenlerini tanımlamak gerekir. Örneğin "iş pazarına ulaşma fırsatının" maksimize edilmesinin bir fizikî yerleşimi anlamı vardır ve birinci hedefle üst üste düşer. Şehirsel tesislerden faydalanmada fırsat eşitliği veya mobilite imkânlarına paralel olarak sosyal hizmet dağıtımı ilkelerinin mekân organizasyonu bakımından anlamı belirlidir ve üçüncü hedefin gerçekleşmesine yardım eder. Gecekondunun sahalının ayrı belediyeye veya örgüte sahip olmasının kuvvetin mekânsal dağılımı bakımından önemi vardır ve dördüncü hedefin gerçekleştirilmesini hızlandırır. Benzer şekilde, daha alt kademedeki daha operasyonel hedeflerin adedini artırmak kabildir. Fizikî plânlamaya geçebilmek için bunun yapılması gerekir.

II. Böyle bir hedefler sistemi içinde ele alınan gecekondunun sorunu karşısında plâncının tutumları ne olabilir.

Bir plâncı sorunlara çözüm ararken toplumdaki çeşitli gurupların çelişen çıkarlarını savunan bir kuvvetler matriksi içinde bulunmaktadır. Plâncının başarısı bu çevreyi iyi tanımasına bağlıdır.

⁵ İbrahim Öğretmen : *Ankara'da 158 Gecekondunun*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Ankara 1957.

⁶ 26. 27. 28. Kasım 1969 tarihli gazeteler. Milliyet, Akşam, Cumhuriyet.

⁷ 1 nci Beş Yıllık Kalkınma Plânu: Konut sektörü.

Şimdi bir gecekondunun çözümlemesinde kaç tip çıkar gurubunun söz konusu olduğunu ve bunların karşılıklı kuvvet ilişkilerinin neler olduğunu görelim.

Gecekonducuyu yukarıda verildiği şekilde toplumun normlarını tanımayan bir kişidir. Toplumun normlarına karşı hareket etmek, çeşitli guruplar üzerinde farklı etkiler doğurmakta ve bu fark kuvvet guruplarının yeniden teşekkül eden dengesine göre varlığını sürdürmektedir.

Bu kuvvet ilişkilerinin ve bunların hangileri arasında koalisyon olduğunun ve bu koalisyonların hangi şartlarda çözüldüğünün bilinişi plâncı için gereklidir.

Gecekondularda farklı sorunlar karşısında çıkarları ayrılan şu gurupların varlığı söylenebilir⁸.

Tek gecekondulu sahipleri: Herhangi bir şekilde bir tane gecekondulu elde etmiş bu gurup şehirde varlıklarını devam ettirebilmek ve en kısa zamanda bu konuda güvenliğe kavuşmak istemektedir.

Birden fazla gecekonduluya sahip olanlar: Bunlar yalnız kendi konut ihtiyaçlarını karşılamamakta, aynı zamanda düzenin verdiği imkândan yararlanarak başkalarının varlıkları üzerinden gelir sağlamaktadırlar.

Gecekondulu Spekülâtörleri veya aracılari: Bu gurup gecekonduculuğu meslek haline getirmiştir. Bunlar gecekondulu yapıp satanlar, kuvvet ile işgal ettiği toprakta gecekondulu yapacaklara izin veren bunun için haraç veya hava parası alan kişilerdir. Gecekondulu sorununun çözülmemiş olmasında yararları vardır.

Gecekondulu kiracıları: Bunlar şehirde buldukları en ucuz konutu kiralamak durumunda olan kişilerdir. Bugün için gecekondulu sahibi değillerdir ama gelecekte gecekondulu sahibi olmayı ummaktadırlar.

Dükkâncılari veya Mesleğini gecekondulu mahallesinde yapanlar:

Genellikle bu gurup ta bir gecekondulu sahibi olmakla beraber, gelirlerini gecekonduculara yaptığı hizmetten sağlıyan kişilerdir.

Gecekondulu sorunuyla ilgili olan diğer gurup, gecekondulu mahallesi dışında şehrin diğer bölümlerinde yaşıyanlardır. Bunları şöyle sınıflandırabiliriz.

Gecekonducunun toprağını işgal ettiği toprak sahipleri: Bu gurubun gecekonduculara karşı tutumu genellikle belirli olmakla beraber, top-

⁸ Charles Abrams : *Man's Struggle For Shelter in an Urbanizing World*, M.I.T Press 1966.

İlimdaki kuvvet durumları bakımından farklı pozisyonları vardır. Şehrin ihtisaslaşmış arsa spekülâtörleri ile, kırsal alanda şehirleşen toprağın sahibi köylünün veya bir tek arsası tesadüfen orada bulunan orta sınıftan bir kişinin, ve kamunun bu işgal edilen toprağın mülkiyetini devretmekteki tutumları çok farklı olacaktır.

Gececonduda oturanların emeğini kullanan veya bu gurupla fonksiyonel ilişkileri olan şehirli guruplar (Endüstriciler gibi): Şehirde, yarışmanın yüksek olduğu böyle ucuz bir iş gücü stokunun varlığı bu gurupların yararınadır.

Gececondularla fonksiyonel olarak bütünleşme ihtiyacında olmıyan (eski) şehirli guruplar; Bunlar genellikle gececonduların gelmesinin eski şehirli yaşantıyı bozduğu köyleştirdiği için şikayetçidirler. Söz konusu iki gurup içinde de gerek yasama gerek yönetim fonksiyonları ile karar verme mekanizmasını etkiliyen *politikacılar vardır*. Politikacılar kişi olarak her zaman bundan önce verilen sınıflamalardan birine sokulabilir dolayısıyla bu guruplardan bir kısmı ile çıkar özdeşleşmesi vardır. (Şehrin her iki tarafından gelen politikacıların varlığı söz konusudur. Bir partinin genel başkanı gececonduda oturmaktadır⁹). Bu çıkar özdeşleşmesi sorununu şimdilik bir yana koyarak, daha genel, yalnızca alacağı oy miktarını maksimize etmeğe çalışmakta olan bir politikacının varlığını düşünelim. Analizimiz bakımından politikacıları da mahalli düzeyde yönetimden sorumlu olanlar ve ülkesel düzeyde yönetimden sorumlu olanlar diye ikiye ayırmak yararlı olacaktır.

Şimdi gececondu ile ilgili bazı sorunları ele alalım. Bunlar üzerinde bu gurupların menfaatlerinin nasıl çeliştiğini, kimler arasında koalisyonlar teşekkül edebileceğini, ve politikacının bu sorunların çözümünde nasıl vaziyet alacağını görelim. Gececondulara tapu verilmesi, gececececonduların yollarının geliştirilmesi ve sosyal hizmetlerinin artırılması, gececondunun şehirde büyümesinin önlenmesi, gececonduların şehrsel hayata uyumunun hızlandırılması vb. gibi.

Gececondulara tapu verilmesinden gececondu ile ilgili guruplardan, gececondu araçları veya spekülâtörleri zarar görecektir. Gececondu ile ilgili diğer guruplar ise faydalanacaktır. Kiracılar da ileride gececondu sahibi olmayı umdukları için bu eylemi destekliyeceklerdir. Şehrin diğer bölümünde oturanlardan toprağı işgal edilen arsa sahibi

⁹ *Milliyet Gazetesi* 26 Kasım 1969.

bu karara karşı çıkacaktır. Gecekonducularla fonksiyonel ilişkileri olmayan eski guruplar da bunlarla koalisyona gidebilecektir.

Böyle bir çözüm karşısında politikacının tutumunun ne olacağını görelim. Tapu dağıtılması ülke düzeyindeki politikacının bir fonksiyonudur. Oyunu maksimize etmeğe çalışan politikacı böyle bir çözüme gecekondu nüfusu ancak kitlesel bir önem kazandığında baş vuracaktır. Şehirdeki toprak sahiplerinin karşı koymalarını azaltmak için, genellikle kamu torpaklarını dağıtacak, özel toprakları da rayiç değerden istimlak ettikten sonra dağıtacaktır. Genellikle gecekondu mahallelerinde lider durumunda olan veya politikacıların mahalle ile ilişkilerini de kurmakta olan, gecekondu spekülâtorlerinin ve aracılarının karşı koymasını azaltmak için de, tapuların dağıtılmasında onların aracılıklarına imkân veren süreçler geliştirecektir. Bu kimseler partilerle olan ilişkileri dolayısıyla kendiliğinden aracı durumuna girmiş olacaktırlar.

Yukarıda verilen çözüm şekli oyunu maksimize etmek isteyen politikacı varsayımından dedüktif olarak elde edilebilmektedir. Türkiye'deki durumun buna paralel olması yukarıdaki varsayımın bu analiz için yeterli olabileceğini gösterir.

Gecekonduya yol yapılması ve ek sosyal hizmetlerin götürülmesinden, gecekondu ile ilgili guruplardan yalnız gecekonduya hizmet götüren dükkâncılar ve meslek sahibi dediğimiz gecekonducular zarar görecektir. Onların monopolist durumları azalacaktır.

Bu karara şehirli guruplardan gecekondu ile fonksiyonel bütünleşmesi olmayan eski şehirli guruplar karşı koyacaktır. Belediye bütçesinden buraya yapılan her yatırım şehrin diğer tarafına yapılacak bir yatırım fırsatının kaçması demektir. Böyle bir yatırım fırsatının kaçması şehrin bu bölümündeki değer artışının azalması ile paralel gider. Şehirde gecekondu ile fonksiyonel olarak bütünleşen guruplar için emek pazarına girme imkânının artması demektir.

Bu mahallî yönetim ile ilgili politikacıya düşen bir sorundur. Politikacının sunacağı çözüm oy ve kuvvetler dengesine bağlıdır. Bu ise bir metropoliten alanda söz konusu olan belediyelerin sınırlarının çiziliş şekline bağlı olacaktır. Bir büyük şehirde iki tip belediye yapısı düşünelim. Birinci modelde eski şehir bölümünü ve gecekonducuları birlikte kapsayan bir belediye, ikinci modelde ise yalnızca gecekondu alanını kapsayan bir belediye söz konusu olsun. Bu iki modelde politikacının hiz-

met seçmeleri ve imar nizamını uygulama anlayışı çok değişecektir. Böyle bir örneği Hart'ın¹⁰ gecekondularla ilgili araştırmasında, İstanbul belediyesi ile Kağıthane belediyesinin gecekondulara karşı tutumunda görüyoruz. Yüzde yüz gecekondulardan meydana gelen bir belediyede oyunu maksimize etmek isteyen politikacının yorumları, gece konducuların yorumları ile üst üste düşme zorundadır. Karışık bir belediyede ise kuvvetler oranında bir ara çözüm doğacaktır.

Buraya kadar verilen oy'unu maksimize eden politikacı modeli analizimizde gecekondular guruplarının kuvvetlerini aşırı olarak tahmin eden bir modeldir. Çünkü analiz, gurup büyüklüğünü kuvveti tayin eden yegane veri olarak ele almaktadır. Bilinçleşme derecesi analize katılmamıştır. Yalnızca bu faktör bile gecekondular guruplarının aleyhine çalışmaktadır. Diğer taraftan gecekondular dışı gurupların daha üst sınıflar olduğu düşünülürse, yönetsel kararları gecekonduların isteklerinden başka yönde tutmak istediklerinde, bunları kontrol etmekte kapital, bilgi, vb. çok daha başka yolları olduğu ortaya çıkar.

Bu açıdan, şimdiye kadar verdiğimiz gecekondular sorunu örneklerinde görmediğimiz bir karşı koymayı görelim. Gecekondularla ilgili sorunlarda onları şimdiye kadar destekler gibi gördüğümüz, onlarla fonksiyonel olarak bütünleşmiş olan sanayici işveren gurupları, gecekondular sorununun çözülmesinde verdiğimiz birinci hedefin gerçekleştirilmesi için gecekonduların görece ücretlerinin artırılmasında, karşı koyacaklardır. Burada kapital-emek çelişkisi açığa çıkmaktadır. Bunun çözümünde artık yukarıda verilen oyunu maksimize eden politikacı modelinin sonuçları geçerliliğini kaybeder. Bu gurubun varsayılan desteği, ücret seviyeleri düşük kaldığı süredir.

Gecekondulaşma süreci içinde ilişkileri incelenen bu guruplar, Türkiye'de gecekondulaşma sürecinin bugünkü aşamasında tespit edilmiş olan guruplardır. Yapılan analiz de bu zaman kesitindeki ilişkileri ele almaktadır. Başka bir deyişle statik bir analizdir. Analizin tamamlanabilmesi için bu gurupların zaman içinde değişmesini de incelemek gerekir. Türkiye'de gecekondular olgusunun ilk ortaya çıktığı 1945 lerde, yukarıda sayılan gurupların hepsini farklılaşmış şekilde görmek kabil değildir. Gecekondularda oturanlar yukarıda verilen gurupların nüvelerini taşıyan farklılaşmamış daha amorf bir gurup halinde idi.

¹⁰ Charles W. M. Hart : *Zeytinburnu Gecekondular Bölgesi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları İstanbul 1969.

Bu ilk aşamada birden fazla gecekonduya sahip olanlar, gecekonduların özellikleri özellikle gecekonduların spekülatörleri ve araçları bugünkü şekilde farklılaşmış gruplar teşkil etmemekte idi. Bu gruplar zaman içinde değişme sürecinde ortaya çıkmıştır. Doğal olarak grupların karşılıklı ilişkilerinde de böyle bir değişme olmuştur. Örneğin gecekonduların her şehirde veya Türkiye'deki sayısı belirli bir büyüklüğe erişmeden politik bir güç elde etmeleri söz konusu değildir.

Bugün var olan gruplar da zaman içinde farklılaşmaya devam edeceklerdir. Yakın gelecekte belirecek böyle bir çıkar farklılaşmasının eski gecekonduların gruplar ile yeni gecekonduların gruplar arasında olacağı söylenilebilir.

Plâncının Tutumu:

Genel olarak gecekonduların, kuvvet ilişkilerinde ezilen gruplar olduğu bellidir. Böyle bir durumda plâncıya düşen rol nedir ? Şehir plâncısını ele alalım. Bu durumda görevi şimdiye kadar olduğu gibi bir arazi kullanma plânı hazırlamak mı olacaktır ? Böyle bir plânın, gecekonduların sahalılarında, yukarıda kısmen açıklanan ilişkiler sistemi içinde uygulama olanakları nelerdir? Yoksa bu yazının başında gördüğümüz gecekonduların sorunu ile ilgili dört farklı hedef grubu içinde, çok yönlü çözüm tekliflerini politikacıya götürmek midir plâncının görevi? Burada önerilecek plânlama anlayışı bunun ötesinde bir anlayıştır.

Burada önerilen gecekonduların (kuvvet ilişkilerinde zayıf olan) çıkarını koruyacak bir politik süreci plâncının bunlar adına ve bunlarla birlikte yüklenmesidir. Böyle bir plânlama mümkün müdür veya yolları nelerdir ? Bunun için "Advocacy Planning¹¹" (Savunucu Plânlama) kavramını plânlama önerilerine yol göstermesi bakımından tartışalım.

"Savunucu Plânlama" A.B.D. de uygulanması önerilmiş bir plânlama yaklaşımıdır. Kavramsal olarak çok şey vaat etmesine rağmen pratikte önemli problemleri olacaktır.

Bu kavram çoğulcu toplumun karar verme çevresinde yapılan plânlamalar için geçerlidir. Bu halde yapılan plân bulunduğu varsayılan tek bir en iyi çözüme ulaşmaya çalışmamaktadır. Toplumdaki kuvvetler dengesine en uygun olan plân aranmaktadır.

¹¹ Lisa. R. Peattie : "Reflections on Advocacy Planning" *Journal of the American Institute of Planners* Mart. 1968.

Eğer bir toplumda birden fazla gurup varsa, bu gurupların herhürnün çıkarlarını maksimize etmek için geliştirilecek olan plânlar birbirlerinden çok farklı olacaktır. Toplumların gelişmesiyle kararlar her an ortaya çıkan problemlerin çözümü için verilmeyip, uzun vade içinde plân ile verilmeye başlayınca çıkar çatışmaları oldukça karmaşık bir durum almıştır. Bu sürecin içinde çıkarların tayini ve savunulması da karmaşık teknik bir sorun haline gelmiştir.

Gurupların eşit teknik kapasitede temsilcilerinin olmaması özellikle zayıf gurupların kayıplarını arttırmaktadır. Bu halde akla gelen çözüm tarzı bunların çıkarlarının ve haklarının savunulmasında bir çeşit teknik yardım olarak plâncının bu sürece katılması olmuştur. Plâncının politik sürece doğrudan doğruya katılması plâncı tipini değiştirmiş, onu bir çeşit politikacı yapmıştır.

Böyle bir durumda ortaya çıkan birçok pratik sorun vardır. Burada plâncı bir aracı durumundadır. Bir aracı gecekonduların çıkarını nereye kadar savunacaktır? Onlara bir teknik aracından çok politik lider lâzım değil midir¹²?

İkinci sorun, plâncının bu görevi nasıl alacağı ve bu görevde varlığını nasıl devam ettireceğidir. Kamu tarafından görevlendirilmiş bir plâncı hakim kuvvet guruplarıyla çalıştığı zaman burada varlığını nasıl koruyacaktır. Gecekondu guruplarının kendilerine plâncı seçme olanakları nelerdir? Kamu tarafından seçilmiş bir plâncı gecekonduların çıkarlarını temsil etmediği zaman değiştirilmesi gecekonduların elinde mi olacaktır veya hangi guruba bağlı olacaktır.

İki tip "Advocacy" savunucu plândan sözedilmektedir¹³. Birincisi yönlendirilmiş savunucu plânlamadır. Bu halde, belirli bir sorunun, belirlenmiş hedeflere ulaşmak için savunulması söz konusudur. Plâncının görevi açıktır ve tekrar teknisyenlik görevine dönmüş olmaktadır. İkincisi genel, yönlendirilmemiş savunucu plânlamadır. Genel olarak bu gurubun çıkarlarını savunacaktır. Plâncı gurubun, çıkarlarının ne olduğunu da formüle etmek durumundadır. Bu durum A.B.D. deki gibi, kişinin topluma uyum yapamaması sorununun bulunduğu geçiş bölgelerinde, birçok zorluk çıkaracaktır. Gecekondu olgusu bir gurup olgusu olduğu için, gecekondu toplumunda da çıkar ayrılıkları bulun-

¹² Marshall Kaplan : "Advocacy and the Urban Poor" *Journal of the American Institute of Planners* Mart 1969.

¹³ Marshall Kaplan : Ibid.

masına rağmen, çok daha kolaydır. Fakat bu formüle edilen hedefe gecekondulunun katılması nasıl olacaktır ?

Diğer önemli sorun böyle bir politik süreçte plâncının kuvvetini neyin teşkil edeceğidir. Gecekondu kitlesi böyle bir kuvveti teşkil edebilir mi ? Gecekondulunun böyle bir desteği sağlaması belirli bir politik bilincinin veya mücadele gücünün olması demektir. Böyle bir bilinç halen var mıdır ?

Plâncı gücünü devletten mi alacaktır ? Eğer devletin böyle bir gücü varsa politize edilmiş bir plâncının aracılığına ihtiyacı nedir?

Savunucu plânlama için böyle birçok soru sormak kabil, ama, savunucusuz bir sınıf veya gurup adına plâncılık yapma kavramının, şimdiki plânlama anlayışına göre daha olumlu olduğu açıktır.

Bu savunma tipi plânlamanın toplum kalkınmasından olan farkına dikkati çekmek gerekir. Toplum kalkınmasında olduğu gibi ele aldığı topluluğun içine dönük değildir. Daha çok dışa dönüktür. Topluluğun o durumda bulunmasının sebeplerinden olan politik çevre şartlarını değiştirmeye çalışmaktadır.

III. Gecekonduyunun meydana geliş, şehir içinde yer alış ve zaman içinde değişme süreci:

Şimdiye kadar sorunu ve buna karşı plâncının hangi kademelerde nasıl vaziyet alabileceğini gördük. Plâncının müdahale edeceği olguda çoğaltan tesirlerini yakalayabilmesi için olguyu ve iç ilişkilerini çok iyi tamması gerekir. Gecekonduların meydana geliş, şehir içinde yer alış ve zaman içinde değişme sürecini açıklayan bir teori yoktur. Çeşitli teorilerden yararlanarak yapılan açıklamalar ve ampirik araştırma sonuçları vardır. Bunlar birbirini tamamlayan bir bütün içinde verilmiştir. Bu bölümde bir seri önerme ile böyle bir hipotetik dedüktif bir yapı kurulmaya çalışacaktır. Bunlar verilen sistem içinde çoğaltılabilirler.

1.000 Bir Sosyal sistemde (ülkede) gecekondu aşağıdaki koşullarda ortaya çıkar, varlığını sürdürür:

1.100 Pazar mekanizması ile kalkınmakta olan geri kalmış ülkelerde yavaşlatılan endüstrileşme süreci içinde hızlı şehirleşmenin (endüstrileşmenin yavaşlatılması, köyden kopmayı hızlandıran faktörler yolu ile veya aynı anda olur) ortaya çıkardığı mekân organizasyonu şeklinde, gecekondu ortaya çıkar.

- 1.110 Gecekonduunun bu yapıda meydana gelmesi şu nedenlerledir.
- 1.111 Bu koşullarda şehirlerde yeter sayıda iş imkânı yaratılmamaktadır.
- 1.112 Pazar mekanizması dengesiz bir gelir dağılımı sonucunu vermektedir.
- 1.113 Konut piyasası, düşük gelir guruplarının sahip olabilecekleri veya kiraliyabilecekleri fiatta ve standartta gerekli miktarda konut arzında bulunamamaktadır.
- 1.114 Yapı ve imar mevzuatındaki müesseselerin bu ihtiyaca uygun hale getirilmesinde ataletler vardır.
- 1.120 Bir sistemde gecekonduunun ilk çıkışı ticarî değildir. Çoğunluk kendi gecekondusunu kendi yapar veya yaptırır. Zaman geçtikçe bu konut biçimi de ticarileşir¹⁴. Geçici kullanışlar için kiralama, yapıp satma vs. belirir.
- 1.121 Konut arzı eğrisi kırıklı veya kesikli hale gelir, iki farklı seviyedeki pazar davranışını gösterir.
- 1.200 Daha uzun zaman süresi içinde endüstrileşmenin ileri aşamasında şehir-kır nüfus oranı bir dengeye ulaştığında ve gelir dağılımında görelî bir düzelme ile gelir miktarında artış olduğunda ortadan kalkar¹⁵.
- 1.300 Kapitalist toplumda, endüstrileşmenin ileri aşamalarında bile sistem içinde sisteme uyum yapamamış kişilerin yer aldığı, geçiş bölgelerinde "slum" sefalet mahalleleri bulunacaktır. Bunlar yapısal olarak gecekonduudan ayrı bir olgudur.
- 2.000 *Bir ülke içinde gecekonduulaşma süreci yer alıyorsa, bu süreç bölgeler ve şehirler arasında farklılaşacaktır*¹⁶.
- 2.100 1.100 de gecekonduunun varlığı için kapitalist sistem ve piyasa mekanizması varsayıldığı için bölgeler arası dengesizlik te varsayılmıştır. Pazar mekanizması içinde özellikle gecekonduların doğduğu gelişme safhasında, bölgeler arasında önemli endüstrileşme, modernleşme ve şehirleşme farkları olacaktır.

¹⁴ TMMOB Mimarlar Ankara Şubesi "Kent Toprakları Sorunu" Komisyon Çalışması.

¹⁵ Ruşen Keleş - Tulgar Can, *Gecekondu Sorunu*, Devlet Plânlama Teşkilâtı S.P.D. Nisan, 1966.

¹⁶ Charles Tilly : The Forms of Urbanization, Ed. Talcott Parsons *Knowledge and Society* Voice of America Forum Lectures Mayıs 1968.

- 2.110 Aşağıdaki tip şehirlerde ve bölgelerde gecekondu oranlarının yüksek olması beklenir.
- 2.111 Şehir-kır göçüne ek olarak bölgeler arası göçün de yığılmış olduğu gelişmiş bölgelerde gecekondu sayısı yüksek olacaktır.
- 2.112 Bir şehirde yaratılan endüstriyel işgücü arttıkça bu şehirde gecekondu artacaktır. (Bu paradox gelir dağılımındaki eşitsizliğin yapısal olarak sistemde bulunmasından ve bütün olarak sistemde var olan işsizlik dolayısıyla iş imkânı yaratılmakta olan yerlere aşırı göç olması dolayısıyla ortaya çıkmaktadır).
- 2.113 Eski mesken stokunun az olduğu veya yeni kurulan şehirlerde gecekondu oranı daha fazla olacaktır. (Eski mesken mahalleleri zamanla düşük gelir guruplarına hitap eder hale gelmektedir. Yeni şehirlerde gecekondularda oturmak zorunda kalacak bir gurubu emebilmektedir).
- 2.114 Hızla şehirleşmekte olan şehirlerden başlangıç nüfusu küçük olanlar daha çok gecekonduya sahip olacaktır (2113 teki nedenle).
- 3.000 *Bir gecekondulu şehre nasıl gelir, şehirde nasıl yer seçer ve nasıl gecekondulu sahibi olur.*
- 3.100 Gecekondulu genellikle bulunduğu çevre şartlarına yaptığı ekonomik uyumu çeşitli nedenlerle bozulmuş, o çevreden daha iyi uyum yapabileceği yeni bir çevre arayan kişidir.
- 3.101 Gecekonduların büyük kısmını kırdan toprak ve iş imkânı olmadığından kopan kişiler teşkil eder. (Kırda bozulan uyum ve şehirde daha iyi uyum ümidi).
- 3.102 Diğer guruplar ülkeler arası göç yapanlar göçmenler, diğer şehirlerden gelenler ve aynı şehrin diğer gecekondulu mahallelerinden gelenlerdir.
- 3.110 Daha önce akrabalarından ve yakın tanıdıklarından birinin gecekonducu olması (toprağı olmayan fakir aile çevresinde bu olasılık yüksektir) onun gecekondulu olma olasılığını artırır (Ak-rabannın çoğaltan tesiri)¹⁷.
- 3.120 Bir gecekondulunun gecekondulu mahallesinde yer alışında iki safha vardır. İlk geldiğindeki geçici statü, (akraba yanında veya kiracı) devamlı yerleşme statüsü (evsahibi). Nihai hal evsahibi haline gelme isteğidir. Ev sahibi olma stabilize edici bir rol oynar.

¹⁷ İbrahim Yasa, *Ankara'da Gecekondulu Aileleri*, Ankara 1966.

- 3.121 Bir gecekondulunun kiracı statüsünden kurtulması çok uzayabilir. Kiracı durumundan hiç kurtulamıyan gecekondular da olacaktır¹⁸. Bu, gurup içindeki kademelenmeyi gösterir.
- 3.130 Köyden şehre göç ile gecekondulu azası haline gelen kişinin hareketinin geriye dönüşü yoktur. Hareket geriye dönüşüzdür (irreversible). Köyün şartlarının ittiği kişiyi şehir şartları tutar.
- 3.131 Geri dönüş ancak çok önemli toplumsal krizlerde olabilir.
- 3.132 Gecekondudan bir üst statüdeki mahalleye geçmek kabildir. Yatay hareketlilik düşey hareketliliğe dönüşebilir. Ama bu ihtimal pek yüksek değildir.
- 3.133 Gecekondulu mahalleleri arasında yerdeğiştirme düşey hareketliliği de içinde bulundurmayan bir yatay hareketliliklidir.
- 3.200 Şehre gelen gecekondulunun köydeki sosyal yapı içinde sahip olduğu güvenlik mekanizmaları bozulmuştur. Şehre gelen gecekondulu güvenliğini maksimum yapmaya eski güvenlik dengesine kavuşmaya çalışacaktır.
- 3.210 Güvenliği artırıcı yollar önem sırasına göre aşağıda sıralanmıştır.
- 3.211 Devamlı iş imkânı bulması gecekondulunun güvenliğini artırıcı etki yapar.
- 3.212 Konut sahibi olmak güvenliği artırır.
- 3.213 Şehirde akrabaları ile olan uzaklığı minimum yapmak, ilişkilerini sürdürmek (Akrabaların bir mahallede kümelenmesi)¹⁹.
- 3.214 Köy ile olan ilişkilerini sürdürmek köyden tamamiyle kopmamak.
- 3.220 Güvenlik mekanizmalarının üst basamaklarında elde edilen başarı alt basamakların kullanılmamasına sebep olur (kiracıların köyle bağlantıları daha kuvvetlidir).
- 3.300 Şehir içinde (vasıfsız işçi) gecekondulu yerini güvenilir olmayan iş piyasasındaki fırsatlarını maksimize edecek şekilde seçecektir²⁰.
- 3.301 Eğer bir gecekondulu devamlı ve güvenilir bir iş imkânı elde ederse işine uzaklığını minimum yapmağa çalışacaktır.

¹⁸ Charles W. H. Hart, *Ibid.*

¹⁹ Turhan Yörükân, *Gecekondular ve Gecekondulu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, imar ve iskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü. Ankara, 1968.

²⁰ John C. Turner, "Housing Priorities, Settlement Patterns, and Urban Development in Modernizing Countries" *Journal of the American Institute of Planners*, Kasım, 1968.

- 3.302 Bir gecekondulunun şehirde kaldığı süre arttıkça devamlı iş sahibi olma olasılığı artar. Bu halde iş yerine yakın olan yerde bir evsahibi olma motifi artar.
- 3.303 Eski gecekondulu mahalleleri şehir iş merkezine yeni mahallelerden daha yakındır. Kiracılar, başka bir deyişle şehre yeni gelenler eski mahalleleri tercih edeceklerdir. Eski mahallelerde kiracı oranı yüksektir. İş güvenliği olmayanlar için bu mahallelerde yer bulmak daha rasyoneldir.
- 3.310 3300 ve 3301 de verilen iki prensip sonucu gecekondulu mahallelerinin dağılımı, işyerlerinin dağılımına (Endüstri ve merkezi iş bölgesi) göre çizilen eşdeğer potansiyel eğrilerinin içinde kalır. (Şehir etrafında halkalar teşkil eder).
- 3.320 Şehirselleşme toprak kullanılışı için varlıklı konut mahalleleri ile gecekondulu mahalleleri arasında bir yarışma vardır. (Gecekondular pazar mekanizmasının kurallarını kısmen kaldırmasına rağmen bu yarışmada varlıklı konut mahalleleri avantajlı durumdadır). Varlıklı konut mahallelerinin eğitim, heyelan vs. gibi nedenlerle yerleşmediği şehre yakın sahalarda gecekondulu mahallelerinin teşekkül edeceği sahalardır. Bu halde eşdeğer potansiyel eğrilerinin arasında kalan halkaların dolmasında süreç şöyle tariflenebilir. Önce varlıklı mahalleler teşekkül etmekte bundan boş kalan sahada gecekondular yer almaktadır.
- 3.321 Varlıklı konut mahalleleri gecekondular için ikinci derecede iş sahalarıdır.
- 3.400 Tanımı gereği gecekondulu, düşük gelirli, gelir güvenliği olmayan kırdan yeni kopmuş dolayısıyla değişecek bir kütüre ve büyük bir aileye sahiptir. Gecekonducu bu şartlar içinde yapacağı konutun şu kriterlere uymasına çalışacaktır.
- 3.401 Gecekondulu yapacağı konutta ilk yatırım miktarını minimize edecektir.
- 3.402 Gecekondulu geleceğe ait borçlanmasını minimize etmeğe çalışacaktır (Sosyal güvensizliği artırdığından).
- 3.403 Konutunun gelecekteki büyütülme ve şartlara uyum yapma imkânını maksimumda tutacaktır.
- 3.410 Bu halde gecekondulu inşası bitmiş bir konut değil inşası devam eden, inşa süresi içindeki bir konuttur.

- 3.411 Gecekonduunun inşasının devam etmesi, evini kendi yapsa, yaptırsa veya satın alsa da söz konusudur.
- 3.412 Gecekonduuda inşa devam eden bir süreçtir. Bu süreç mekan ihtiyacı doğduğunda aile yapısı ve kültürel uyum bir dengeye kavuştuğunda durabilir.
- 3.413 Bir gecekonduunun yıkımı bu inşa sürecini durdurmaz, ortadan kaldırmaz, süreci yeniden başlatır ve inşa sürecini uzatır.
- 3.420 Gecekondu için kontrol edilen mekanın büyüklüğü inşaatın kalitesinden ve modern kolaylıkların bulunmasından daha mühimdir.
- 3.430 Gecekondu eğer gelecekte sahip olma ihtimali yüksekse, daha büyük ve iyi konutu, bugünden hukukî durumu garantili olan daha küçük ve kötü konuta tercih edecektir.
- 3.440 Gecekondu mahallelerinde, devamlı inşa süreci İnşaat malzemesi (eski-yeni) satanların en kolay ulaşılır bir yerde yer almasını sağlamıştır.
- 4.000 *Oluşmuş bir gecekondu mahallesi varlığını nasıl korur ve nasıl gelişir:*
- 4.010 Gecekondu mahallelerinin varlıklarını koruması ve geliştirmesi politik güçleri ile doğru orantılıdır.
- 4.011 Gecekonduoda oturanların sayısı arttıkça politik güçleri de artacaktır.
- 4.012 Gecekonduoda oturanların politik bilinçleri arttıkça politik güçleri de artacaktır.
- 4.013 Politik gücün artmasında, sayı ile bilinç çarpım şeklinde bir fonksiyonun elemanlarıdır.
- 4.014 Gecekonduluların politik bilinçlerinin artması sosyal güvenliklerinin azalması ile doğru orantılıdır (Gecekondu yıkımı böyle bir etki yapar).
- 4.015 Gecekonduluların kendileri ile kıyasladıkları çevre özellikle şehre gelen ilk nesilde köy kalmaktadır. Bu ise, gelirlerinin görece fazlalığı, çocuklarının eğitilme olanakları ve benzeri nedenlerle "görece refah" hissine sahip olmalarına sebep olmaktadır. Görece refah hissini bulması politik bilinçlenmeyi geciktirici bir etki yapmaktadır²¹.

²¹ Mübcecel Kıray : "Gecekondu" Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Ankara 1970.

- 4.020 Bir şehirde gecekondu sayısının artması mahalli politik gücün kontrolunda değildir. Bu bakımdan gecekondu sayısının artışı mahallî politik güce göre otonomdur, bağımsız bir değişkendir.
- 4.021 Gecekondu karşısındaki guruplar sayı artmasını engelleyemeyince, gecekondu bilingleşmesini önlemeğe çalışacaklardır. Tapu dağıtma böyle bir mekanizmadır.
- 4.030 Gecekondu mahalleleri şehrin diğer taraflarından ayrı kaldıkça bu gurubun politik gücü artacaktır.
- 4.040 Mahallî politik organizasyonların kapladığı alan büyüdükçe gecekondu mahallelerinin politik güçleri azalmakta, küçüldükçe görelî olarak artmaktadır (Büyük şehir belediyelerinden bağımsız küçük gecekondu belediyelerinin varlığı böyle bir etki yapmaktadır).
- 4.100 Gecekondu mahallelerinin düşük standartta kalmasına neden olan politik güç sorunu dışında da bazı etkenler vardır²².
- 4.101 Gecekondu mahalleleri hukukileşmedikçe ilgili kamu görevlileri buraya kamu hizmetlerini götürmekten kaçınacaklardır.
- 4.102 3320 de verilen süreç dolayısıyla, eğimli, heyelanlı arazide dağılık olarak yer alan gecekondu mahallelerine kamu hizmetlerinin götürülmesi verimi azalmakta maliyeti çok yükselmiştir.
- 4.103 Yıkma işlemi mahallede standartların ve gelişmenin düşmesine sebep olmaktadır.
- 4.200 Gecekondu mahallesinin kalitesinin gelişmesinde zaman en önemli değişkendir. Dolayısıyla gecekondu mahalleleri eskiliklerine göre birbirlerinden farklılaşırlar.
- 4.201 Gecekondu mahallesi eskidikçe a) gecekondu binalarının yeni çevreye uyumu dolayısıyla gelir imkânı b) Politik güçleri, artmaktadır. Bu iki mekanizma dolayısıyla eski mahalleler, diğer şartlar aynı kaldığı hallerde, daha iyi duruma gelmektedir.
- 4.210 Eskiyen mahallelerin yoğunluğu zaman geçtikçe artar. Bu artış aşğıdaki mekanizmalar yoluyla olur.
- 4.211 Gecekondu mahallesinin kurulmaya başladığında kuvvet yoluyla elde edilen arazi kıymet kazanmış pazarda satış imkânı doğmuştur.

²² Cevat Geray, "Gecekondu Sorununa Toplu bir Bakış" *Amme İdaresi Dergisi* Eylül 1968.

- 4.212 Gecekondu mahallesi eskidikçe Akraba çoğaltanının çalışma olasılığı artar.
- 4.213 Eski gecekondu mahallelerinin yeni mahallelere göre iş piyasasına ulaşma olanakları daha yüksektir. Dolayısıyla kiracılar için daha çekici hale gelmiştir. Kiralama olanaklarının doğması eski evsahiplerinin kiralamak için ev yapmalarını teşvik etmektedir.
- 4.220 Gecekonducularda yoğunluk artışı düşey büyüme sonucu değil yatay büyüme sonucu olur. Plânlı olmayan organik olan bu büyüme çıkmaz sokak sistemini doğurur²³.
- 4.221 Zaman geçtikçe gecekondu mahalleleri eskidikçe 4220 sonucu mevcut arazilerin bölünmesi artmıştır.
- 4.230 Şehrin varlıklı konut mahallelerinin etrafında 3310 sonucu şehir gecekondu halkaları teşekkül etmiştir. Şehrin varlıklı konut mahallelerinin büyümesi halinde iki mahallenin temas noktalarında "succession" "invasion" olgusu teşekkül edecektir. Varlıklı mesken mahalleleri bu sahalara yayılım eğilimi gösterecektir. 4221 de verilen mülkiyetin çok ufak parçalara bölünmüş olması gecekondu sahalarına varlıklı konut mahallelerinin yayılmasını güçleştirir.
- 5.000 *Gecekonducuların varlığı şehirde iki ayrı sosyal sistemin bir arada varlığını gösterir.* Gecekondu kültürel ve sınıfsal ayrılığın mekandaki bir görüntüsüdür.
- 5.010 Bu iki sistemin herbiri kendi içinde varlıklarını koruyucu mekanizmalara sahip olduğu gibi, aynı fizikî mekanda varlıklarını az çatışma ile sürdürecektir mekanizmalar geliştirmişlerdir (Tampon mekanizmalar²⁴).
- 5.011 "Dominant" kuvvetli olan sistem tampon mekanizmaların da şeklini tayin edecektir.
- 5.020 İki kültürel sistem birbirini karşılıklı olarak temas "Contact" yoluyla etkilemektedir. Şehirleşmenin hızlanmasının (gecekondu) şehirleri köyselleştirdiği gözlemi böyle bir sürecin sonucudur*. Tampon mekanizmalar bu değişme sürecini yavaşlatmaktadır.

²³ Reinhard Stewig, *İstanbul'da Çıkmaz Sokaklar ve Gecekondu Meseleleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı İstanbul, 1966.

²⁴ Mübeccel Kıray, *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Devlet Plânlama Teşkilâtı Ankara 1964.

* Burada köyleşme bir dönem önceki şehir imgesine göre ifade edilmiş bir kavramdır. Bu yeni kültür belirli bir dönemin şehir kültürü olarak da adlandırılabilir. Yalnız özelliklerini belirtmekte bir referans kullanmak yararlı olabilir.

- 5.030 Bu iki sistemden varlıklı şehir mahalleleri bölümü, imar normları ve pazar mekanizması kaidelerine uygun olarak gelişmiştir.
- 5.031 Gecekondu mahalleleri kuvvet ile işgal mekanizmasına bağlı olarak teşekkül etmiştir.
- 5.032 Gecekondu mahalleleri eskidikçe zamanla bunun içinde de bir pazar mekanizması oluşacak ve zaman içinde hukukleşme olanakları artacaktır. Böylece zaman içinde 5031 modeli 5030 modeline yaklaşacaktır (5020 nin bir çeşit uygulaması).
- 5.040 Az gelişmiş ülkelerdeki düşük hareketlilik dolayısıyla meydana gelen kompakt şehir formunda segregasyon olanakları, gelişmiş ülkelerin yaygın şehir formlarına göre daha azdır²⁵.

Bu bölümde gecekonduların oluşum, şehirde yer alış ve zaman içinde değişme konusunda birtakım önermeler verildi. Bunlar yapılacak araştırmalara göre artırılabilir. Mevcut gecekondu araştırmaları özellikle gecekondu mahallelerinin, şehrin diğer tarafıyla nasıl bütünleştiğini göstermekte yetersiz kalmaktadır. Bu husus bir şehrin plânlanmasında çeşitli servislerin dağılma prensiplerinin konulabilmesi için çok önemlidir. Ayrıca bu ilişkilerin tanımlanması gecekonduların sosyal değişme mekanizmalarını (5020) yoluyla tanımaya da imkân verecektir.

IV. Çeşitli sosyal sistemlerde, farklı gelir guruplarının konut sahibi olma eğilimleri ve şehir formunda bunun sonuçları :

Gerikalınmış ülkelerde görülen gecekondu tipi gelişmenin şehir çevresinde yer alması, buna karşılık gelişmiş kapitalist ülkelerde düşük gelir guruplu kişilerin şehir merkezinde yer alması çeşitli teorik açıklamalara konu olmuştur. Burada arazi kullanma şekilleri yoluyla açıklamaya çalışan teorilerden²⁶ farklı olarak konut sahibi olma isteğine dayanan bir yaklaşım geliştirilecektir. Bu yaklaşım gecekondu olgusunun şehir ile ilişkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Burada yedi grafiğe dayanan bir açıklama yapılmaktadır. Grafiklerde çeşitli davranışlar gösterilmiştir. Yalnız bu grafiklerin birer eğilim gösteren çalışma hipotezleri olduğunu, test edilmiş olmadığını hatırd tutmak gerekir.

²⁵ Walter D. Harris, "Urban Quality in the Context of the Developing Society" Editörler H. J. Schmandt ve Warner Bloomberg, *The Quality of Urban Life*, Sage Publications 1969.

²⁶ W. Alonso, *Location and Land Use*, Harvard University Press 1965.

.... . II.. AZ GELİŞMİŞ ÜLKE
^ ^ GELİŞMİŞ KAPİTALİST ÜLKE

EVİN BÜYÜKLÜĞÜ.

SEKİL 6.
(E5 MALİYET EĞRİLERİ)

**MODERN STANDART VE
KOLAYLIKLAR**

MERKEZE UZAKLIK f

SEKİL 7.
**/KONUT PİYASASI %
MALİYET EĞRİLERİ'**

> EV BÜYÜKLÜĞÜ

Bu halde çizilen eğrilerde gerçek konumlar değil göreceli konumlar önemlidir.

İkinci şekilde iki farklı ülkede şehir merkezine yakın olmanın öneminin nasıl değiştiğini görüyoruz. Hareketliliğin çok düşük olduğu az gelişmiş ülkelerde şehrin merkezine yakınlık hemen hemen bütün gelir grupları için istenen bir özelliktir (3320). Ancak çok yüksek gelir grupları için bu önemini kaybeder. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ise düşük gelir grupları için şehir merkezine yakın olmak önemlidir, (3300). Gelir ve iş güvenliği arttıkça önemi azalır.

Üçüncü şekilde her iki tip ülke için de modern standart ve kolaylıklara sahip olma isteğinin gelir ile beraber arttığını görüyoruz.

Dördüncü şekilde ise gelir seviyesi ile sahip olunmak istenen ev büyüklüğü arasındaki ilişki verilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde düşük gelir grupları gecekondular daha büyük ev istemektedirler, (3400), (3420) aile yapıları dolayısıyla, orta gelir grupları ise daha küçük eve razıdır. Gelir arttıkça istek büyüklüğü de artacaktır. Gelişmiş ülkelerde ise gelirle beraber bir artış görülmektedir.

Birinci şekilde gelişmiş kapitalist bir ülke ile az gelişmiş bir ülkede gelir seviyesi ile evsahibi olma isteğinin nasıl değiştiğini görüyoruz. Az

gelişmiş ülkelerde çok düşük gelir seviyelerinde, başka ihtiyaçların önemi dolayısıyla düşük olan evsahibi olma isteği belirli bir gelir seviyesinde maksimuma ulaşmaktadır. Bu konut sahipliğinin şehirdeki sosyal güvenliğini artırması yüzündendir (3212). Daha yüksek gelir seviyelerinde ise devamlı iş imkânı dolayısıyla güvenlik görelî olarak artmış konut sahibi olma isteği düşmüştür (3220). Gelişmiş kapitalist ülkelerde ise mesken sahibi olma isteği gelir seviyesine paralel olarak artmakta belirli bir orta gelir seviyesinden sonra paralellik kazanmaktadır, çünkü bu gelir seviyesinde evsahibi olma olanakları çok artmıştır. Bu toplumlarda çok düşük gelir seviyesinde topluma uyum yapamamış kişilerin toplum içinde belirli bir tip bağı kararlı hale getiren konuta sahip olma istekleri çok düşüktür.

Bu dört şekil kişinin davranışını göstermektedir. Şehir formunun iki sosyal sistem tipi içinde farklılaşmasını göstermek için yeterli değildir. (Şekil 6) ve (Şekil 7) de konut eş maliyet eğrileri bunun için verilmiştir. Maliyet aynı kalmak şartı ile büyük ev almak istedikçe şehir merkezinden daha uzakta ve daha az konforlu ev almak gerekecektir.

Düşük gelir gurupları az gelişmiş ülkelerde mutlaka bir ev sahibi olmak istemektedirler (Şekil 1). Bunun merkeze yakın olmasını orta seviyedeki gelir gurupları ile aynı şiddette istemektedirler. Bu kişilerin konuta ödeme olanakları daha az olduğu için orta gelir guruplarının merkezde yer alması daha normaldir. Aynı zamanda bu guruplar daha büyük ev almak istedikleri (Şekil 4) için, aynı maliyette konut alsalar bile (Şekil 7) dolayısıyla daha uzakta yer alacaklardır. Aynı maliyette kalma olanağı daha düşük konfora razı oldukları (şekil 3) ve daha düşük konforda daha büyük ev sahibi olunabileceği için (Şekil 6) doğmaktadır. Gerikalmış ülkelerde şekil 6 da gösterilen modern standartlar ve kolaylıklar ile evin büyüklüğü arasında eş maliyet eğrileri, gelişmiş ülkelerin eşmaliyet eğrilerine göre daha diktir. Bundan dolayı gelişmiş ülkelerin ve geri kalmış ülkelerin eşmaliyet eğrileri kesişirler. Başka bir deyişle gerikalmış ülkelerde, belirli bir modern kolaylık için vazgeçilecek büyüklük miktarı gerikalmış ülkelerde daha yüksektir. Bu mekânizma az gelişmiş ülkelerde gecekonduların merkezde değil çevrede yer alacağını göstermektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde ise, düşük gelir guruplarının şehir merkezine yakın olmak isteği yüksektir (Şekil 2). Sahip olmak istedikleri evin konfor derecesi ve büyüklüğü yüksek gelir guruplarına göre küçük

olduğundan (şekil 3) (Şekil 4) konut birimi başına daha küçük eşmaliyet eğrisinde kalabilirler. (Şekil 6) Ev büyüklüğü küçük olduğu için daha merkezde yer alabilirler (Şekil 7). Bu halde gelişmiş kapitalist ülkelerde düşük gelir gurupları şehir merkezinde yer alır. (Şekil 5) te ise çeşitli gelir guruplarında bulunan kişilerin zaman içinde gelir guruplarını değiştirme yolları gösterilmiştir. Bu kişinin, bir period önce seçtiği konutunun yerini bir period sonra değiştirme olasılığını vermektedir. Gerikalmış ülkelerde kişilerin gelir guruplarını değiştirme hızı daha yüksek kabul edildiği için daha yatık eğrileri vardır. Eğrilerin eğimi azaldıkça konutlarının mekân içinde yer değiştirme olasılığı artmaktadır. Bu kabule göre gerikalmış ülkelerde bir ailenin konut büyüklüğü ve yeri değiştirme isteği daha çok olacaktır.

V. Gecekondu olgusuna ne tip müdahaleler yapılabilir:

Gecekondu ile ilgili plânlama tedbirleri bir kademede değil her kademede ve çok yönlü şekilde alınmalıdır. Farklı plânlama kademelerindeki plâncı soruna farklı şekillerde bakacaktır.

Ülkesel düzeydeki bir politikacı ve millî plâncı için sorun temel düzen sorunu olarak ele alınmalıdır; bu sınıfsal bir ele alış şeklidir. Burada üretimin ve işgücü kullanımının artırılması kendi başına yeterli bir çözüm değildir. Bölüşülmeye daha fazla eşitlik sağlanmadıkça gecekondu mahalleleri bulunacaktır. Sosyalist ülkelerde genel konut sorunundan ayrı bir gecekondu sorununun* bulunmaması bu yüzdendir.

Sanayileşme olumlu etkisine rağmen şehirleşmenin en pahalı yönü değildir. Dengeli bir şehirleşme için imalât sanayii yatırımları nüfus başına 4000 TL. yatırımı gerektirmekte, öte yandan şehirleşme konut ve sosyal alt yapı yatırımları gereği nüfus başına 10000 TL. ye ihtiyaç göstermektedir²⁷.

Bu halde kalkınmada şehirleşme stratejisinin kontrolü veya şehirleşme stratejisi önem kazanmakta bir *ülkesel fizikî plâncının* sahasına girilmektedir. Böyle bir plâncının uygulayabileceği çeşitli plânlama stratejileri vardır. Hızlı şehirleşmeyi kalkınmada sosyal değişimde bir

* Bu sosyalist ülkelerdeki konut sorununun önemini küçümseyen bir önerme değil, sosyalist ülkelerde diğer konut sorunundan farklılaşmış bir gecekondu sorunu olmadığını belirten bir önermedir. Sosyalist ülkelerde konut sorunu ve bunun şehir formunda nasıl farklılaştığı bu bildirinin sınırları dışındadır.

²⁷ *Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl 1968 - 1972* s. 267.

araç olarak kullanmak isteyen bir şehirci için²⁸ gecekondulaşma olayı o kadar istenmiyen bir şey değildir. Bazı düzenlemelerle hattâ teşvik edilmelidir. Bizim ikinci Beş Yıllık Plânımızda da böyle bir yaklaşım söz konusudur.

Ülkesel fiziki plâncının şehirleşme stratejisi bakımından olan muhtemel bir önerisi ülke içinde bölgesel merkezlerin büyümesinin teşvik edilmesi veya belirli bölgelerin kalkındırılması olacaktır. Bu önerileri, yapısı gereği ülke içindeki toplam gecekonduların miktarını artıran veya azaltan önerilerden çok, bu gecekonduların ülke içinde dağılım şeklinin ne olması hakkındaki öneriler olarak düşünmek gerekir.

Bir ülkede bölgesel merkezlerin teşkili, dolayısıyla ülkenin en büyük şehrinin (primate city) büyümesinin önlenmesi, kırdan kopan göçün bir kısmında bölgesel merkezler tarafından tutulacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu kişilerin bölgesel merkezlerde konut sahibi olma olanakları daha fazla olmadığından toplam gecekondular sabit sayıda kalacaktır. Bir merkezde büyük bir gecekondular yığılması yerine daha fazla sayıdaki merkezde daha küçük gecekondular yığılması meydana gelecektir, ikinci halin gecekonduların kuvvet kazanması ile ilgili önermelerimize göre (4011) gecekonduların görece kuvvetini azaltacağı söylenebilir. Ülkedeki gecekondular sayılarının toplamında olan ufak farklılıklar büyük ve küçük şehirlerin sıkışma oranlarının farklılığı dolayısıyla olacaktır (2114).

Ülkesel sektör plâncısı ise sorunu genel konut sorunundan ayrı bir gecekondular sorunu olarak ele almadıkça, herkesin konut sahibi olabilmesi için kredi yollarının kullanılma imkânı konut büyüklüklerine sınırlamalar konulması, toplu konut yapımının ekonomileri dolayısıyla teşvik edilmesi, küçük tasarrufların harekete geçirilmesi üzerine öneriler yapacaktır. Çünkü sorunu yalnızca yeterli sayıda konut sağlanması olarak görmektedir.

Gecekonduların varlığını kabul eden onun nedenlerini soruşturmayan ülkesel konut sektörü plâncısı gecekonduların inşaa sürecini belirli bir şekilde formüleştirmeye ve kontrol altına almağa çalışacaktır; nüve konut programı kendi evini yapana yardım gibi.

Bir şehir plâncısı ise soruna gecekonduların düzenli bir (imar plânı) plâna uygun olarak yerleşmesini nasıl sağlarız, bu mahallelerin servis

²⁸ John Friedman, "The Strategy of Deliberate Urbanization" *Journal of the American Institute of Planners* Kasım 1968,

standartlarını okul, yeşil saha vs. nasıl geliştirebiliriz diye bakacaktır. Eğer bu plâncı gecekondunun varlığının nedenleri ile ilgilenmezse, gecekondun önleme bölgeleri yapmak gibi çözümler kendisi bakımından sorunu çözmüş olacaktır.

Bu dört tip plâncı aslında birbirinin çözümlerini veri olarak kabul eden bir kademelenme içinde çalışmaktadır. Konu bir üst kademede çözümlenmedikçe bir alt kademede çözülemez. Gözlenen bazı başarılar olsa bile yersel olarak kalır.

Söz konusu plâncı tiplerini artırarak bunların daha karmaşık ilişkilerittsn söz etmek kabildir, ama kademeler arası ilişkiler için verilen prensip değişmez. Burada konumuz bakımından önemli bir başka plâncı tipinden sosyal plâncıdan söz edelim. Sosyal plâncının ülkesel düzeydeki sosyal güvenlik ile ilgili plânlamaları gecekondun probleminin temel değişkenlerinden birini etkiliyecektir (3200). Yeni şehirleşen kırsal nüfusun şehirselleşmeye uyumu ve transformasyonu önemli sosyal plânlama konularıdır. Bu sosyal plânlama konularında da fizikî plânlamada olduğu gibi bir kademelenme söz konusudur. Bir alt kademede yapılacak gayretler bir üst kademe sorunu çözemez. Örneğin gecekondun mahallelerinde yapılan şehirselleşme toplum kalkınması sorunu, gecekonduların sosyal güvenliği sorununa bir çözüm yolu değildir.

Eğer gecekondun sorununun çeşitli kademelerde çözümü olduğu kabul edilse bile her kademedeki plânlama gayretlerinin kendi başına çok yönlü olmasının istenmesi bir başka prensip olarak ileriye sürülebilir. Örneğin mahalle seviyesindeki plânlama gayretlerinde fizikî ve sosyal vb. plânlamalar bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Şehir plânlaması kademesinin organizasyonundan bahsedebilmek için diğer kademelerdeki çözümlerin ne olduğunu bilmek gerekir.

Şimdi varsayımlarımızı artırarak bir özel durum için gecekondun sorununun çözüm yollarını arıyalım. Düzeninde temel değişikliklerin yapılmasının politik olarak imkânı olmayan bir az gelişmiş ülkede, gecekondun plânlaması için neler yapılabilir? Bu sorunun cevabı için şu önerileri yapabiliriz.

1.0: Bu ülkelerde yapılacak ilk iş bu düzen içinde gecekondunun varlığının doğal olduğunu bugün var olduğu gibi yakın gelecekte de var olacağını yapılacak plânlama çabalarının gecekondunu ortadan kaldırmayacağını ancak daha iyi özelliklere sahip yapabileceğini kabul etmektir. Böyle bir prensibin kabulü gecekondular için ahnacak tedbir-

lerin gecekondular yapılmadan alınmasına imkân alınacak tedbirlerin gecekondular yapılmadan alınmasına imkân verecektir. Bir gecekondular mahallesi teşekkül ettiğinde kazanacağı politik kuvvet dolayısıyla (4010) kamu servislerini standartları düşükte olsa zamanla elde etmektedir. Gecekondular mahallesi teşekkül ettikten sonra götürülen bu hizmetler, mahallelerin yerleri (3020) ve serbest şekilde teşekkül ettikleri için (4102) pahalı olmaktadır. Diğer taraftan şehirselleşmeyi plâncının yönlendirmesinde alet olacak olan kamu yatırımları, teşekkül etmiş bir mahalleye harcandığı için plâncının aletleri azaltılmış olmaktadır. Eğer plâncı gecekondular teşekkül etmeden nasıl olsa götürmek zorunda kalacağı bu hizmetleri gecekonduların yer almasını istediği yere götürürse gecekondular gelişmelerini yönlendirmede kullanacağı plânlama aletleri artar.

2.0: Gecekondular mahallelerinin plânlamasında, gecekonduların eğilimlerinin çok iyi tanınıp (III ve IV ncü kısımlar bu gaye ile verilmiştir) onlara uygun plânların hazırlanması gerekir. Aksi halde gecekonduların davranışları bu plânlamanın gerçekleşmesini önliyecektir.

2.1: Gecekonduların gelişmesinin biçiminin kontrol edileceği yeni mahallelerin yeri, iş pazarına girişi maksimum olan yer olmalıdır. Eş potansiyel eğrilere uygun yer seçilmesi (3310) gerekecektir.

2.2: Gecekonduların uyması istenen yapı norm ve süreçlerinin gecekonduların eğilimlerine uygun düşmesi gerekir (3410). Nüve konut kendi evini yapana yardım vs. bu bakımdan geliştirilmelidir.

3.0 : Kurulmuş veya tek gecekonduları hukukileştirmek (tapu dağıtım) yerine gecekondular süreci hukukileştirilmelidir.

3.1: Tapu dağıtım yoluyla küçük parselli arsa üzerinde mülkiyetin doğrulması şehrin gelişme sürecini zorlaştıracaktır. (4210).

3.2: Gecekondular yapımı sürecinin hukukileştirilmesi tek gecekonduların hukukileştirilmesinin gecekondulara verdiği güveni verir fakat (31) deki sakıncanın doğmasını önler.

3.3 : Gecekondular sürecinin hukukileştirilmesi beraberinde yapı sürecinin rasyonelleştirilmesini de getirmelidir.

4.0: Gecekondular probleminin çözümü konut düzeyinde değil mahalle düzeyinde alınmalıdır.

4.1: Gecekondular mahallesinin plânlamasındaki gerek komşuluk ünitelerinin teşkili gerekse de merkezî iş sahalarının tanziminde

klâsik konut mahallesi plânlamasının ötesinde gecekondular mahallesinin ekolojik yapısına ve ihtiyaçlarına uygun plânlama yapılmalıdır. Bunun için gecekondular mahallelerinin ekolojik yapıları çok iyi analiz edilmelidir. Bu mahallede örneğin yapı malzemesinin önemi böyle bir analiz sonucu ortaya çıkar.

5.0: Gecekondular mahallelerinin plânlamasında transformasyona ve değişmeye uyum yapma imkânı maksimize edilmeğe çalışılmalıdır.

5.1: Mahallelerin çok çeşitli servislerinin başlangıçta sağlanması gerekmiyebilir. Başlangıçta belirli bir minimum karşılanacaktır. Fakat ileride karşılanacakların yerleri şimdiden düşünülmelidir. Normları geliştirilecek olanların servislerin plânlamasında bu gelişme imkânı korunmalıdır.

5.2: Gerek gecekondularda konut olarak gerek mahalle olarak konulacak normları başlangıçta başarılabilecek şekilde değil ileride belirli bir süre sonra ulaşılabilecek şekilde ifade etmek uygun olacaktır (Bugünkü normların ifade edilmesinin tersine süreç tipi bir norm anlayışı)

6.0 : Gecekondular mahallelerinin plânlaması bütün şehrin plânlamasından ayrı olarak yapılmamalıdır. Şehir formunu ve alt yapısının dağılımı etkilemek bakımından normal konut mahalleleri ile gecekondular mahalleleri arasında fark yoktur. Dolayısıyla şehrin bütünü ile birlikte düşünülmeli beraber plânlanmalıdır.

6.1: Şehirle gecekondular mahallelerinin fonksiyonel olarak bütünleşmesinde (6.0) nın etkisi olacaktır.

6.2: Bütün şehre yönelmiş sosyal hizmetlerden ve servislerden faydalanmada gecekondular ve varlıklı konut mahallelerinin fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

6.3 : Fırsat eşitliği sağlamada, gecekondular guruplarının hareket yarı çaplarının küçük olduğunu düşünmek gerekir. Başka bir deyişle her iki gurup için farklı hareket yarı çapı kullanmak gerekir*.

* Örneğin bir şehrin dinlenme ihtiyaçlarının plânlamasını yaptığımızı düşünelim. Hafta sonu dinlenme ihtiyaçlarını karşılamaya şehirden oldukça uzak bir mesafede plânladığımızı düşünelim. Bunu bütün şehir için plânlamakla beraber, bundan hareket yarı çapları büyük, varlıklı guruplar faydalanacaktır²⁹ Gecekondular faydalanamayacaktır. Onların faydalanabilmesi için daha yakın mesafede o gelir seviyesinin hareket yarıçapına uygun bir uzaklıkta plânlamak gerekir.

²⁹ İlhan Tekeli, "Bölgesel Turizm Fiziki Plânlaması Metodolojisi ile İlgili Bazı Düşünceler" P.A.U konferansları Şubat 1969.

7.0 : Mevcut gecekonduların sahalardaki plânlama faaliyetleri ile yeni geleceklere yapılacak gecekonduların mahallelerin plânlamasını prensip olarak ayrı ayrı düşünmek gerekir.

7.1: Esas hedef bütün yeni gecekonduların plânlama kontrolüne sokulması, plânlı geliştirilmesidir.

7.2: Kurulmuş eski gecekonduların mahallelerini ise kısa sürede muhafaza etmek uzun sürede ise şehrin büyümesi ile yenilenmesi sürecine açık tutmak doğru olur. Bu mahalleler eski gecekonduların mahalleleri olduğu için şehrin merkezine en yakın olanlardır, dolayısıyla şehrin varlıklı kısmının büyümesinde en önce yenilenecek mahallelerdir. Yenilemeye açık tutmakta en önemli husus buralarda kurulacak mülkiyet biçimi olmaktadır (4230).

Gecekonduların plânlaması ile ilgili olarak verilen bu prensiplerin gerek olduğu ileri sürülebilir, yeter olup olmadığını ise uygulama gösterecektir. Ek prensiplerin geliştirilmesi verilen süreç modeli ve hedefler yardımıyla yapılabilir.

SUMMARY

PLANNING PROBLEMS OF "SQUATTERS"

In this paper formulation of "gecekondular" squatters problem in Turkey is approached from several dimensions such as class structure, transformation in spatial organization, group phenomenon and construction processes. The paper continues with a discussion on the possible strategies open to the planner as against several different pressure groups related to the gecekondular problem and their aims. The planner has to know internal conflicts of the phenomenon well, if he is to use multiplier effects in solutions. Because of this relation, a theoretical framework explaining "gecekondular" process, their occurrence, their location in the city and their transformation in time has been developed. This theory has been applied to the tendency of residence ownership of different income groups in different social systems and thus the characteristics of urban form of several cities are derived through an application of the theory. In the conclusion comprehensive planning principles in "gecekondular" planning are developed.